

De vuurtoren van Breskens in 2005.

De vuurtoren van Breskens

door Peter Kouwenhoven

Vanaf het zuiden komend is de vuurtoren van Breskens (Nieuwe Sluis) de eerste die je in Nederland ziet. Hij valt erg op met zijn zwarte en witte banden in een eindeloze ruimte van lucht en water. Lange tijd was deze toren het hoge licht van een lichtenlijn voor de vaargeul Wielingen. Het lage licht bij Nieuwe Sluis is na de Tweede Wereldoorlog nooit weer ontstoken en bleef een tijd doelloos staan op de dijk. Inmiddels heeft het een opvallende plek gekregen op het Spuiplein in Breskens.

Op 19 april 1839 tekenden Nederland en België het 'Scheidingsverdrag' waarbij België onafhankelijk werd van Nederland. In dat verdrag waren onder meer regels opgenomen over een vrije en onbelemmerde vaart op de Schelde, de wijze waarop de loodsdiens moest worden uitgevoerd en hoe de bebakening op en langs de Schelde moest worden geregeld. Tevens was in het verdrag vastgelegd dat er een Permanente Commissie voor Toezicht op de Scheldevaart zou komen. Onderdeel van de afspraken was dat Nederland alle bebakening en verlichting op Nederlands grondgebied zou installeren en beheren, maar dat België de kosten zou dragen. België had immers een groot belang bij een veilige toegang tot de haven van Antwerpen. De voorlopige afspraken in het Scheidingsverdrag werden nader uitgewerkt en uiteinde-

lijk bekrachtigd in het 'Scheldetractaat' van 20 mei 1843. Op dat moment was de bebakening van de Westerschelde nog marginaal. Naast de vuurtoren van Westkapelle was er alleen een lantaarn op een houten paal ten westen van de haven van Vlissingen. In 1863 sloot België met Nederland een verdrag over het afkopen van de tolrechten die de Nederlanders bij de 'scheiding' in 1839 hadden afgedwongen. Vanaf dat moment was de vaart op de Schelde, en daarmee de toegang tot de haven van Antwerpen, pas echt vrij. Dat had een enorme toename van de scheepvaart op de Schelde ten gevolg. Mede door het in zwang komen van de nachtvaart moest de kustverlichting daarom aanzienlijk worden uitgebreid. De Permanente Commissie begon met het ontwikkelen

van plannen voor de bebakening van de Westerschelde. Op de vergadering van 30 januari 1865 deden de Belgische commissarissen hun Nederlandse collega's de mededeling dat zij door hun regering waren gelast om "met hen tot overeenstemming te komen over de uitvoering van een door hen ingediend ontwerp, dat moest strekken om over de gehele uitgestrektheid der Schelde een stelsel van verlichting aan te brengen, waardoor de zeeschepen in staat zouden worden gesteld de rivier zowel des nachts als overdag te bevaren". Dit Belgisch voorstel omvatte lichtschepen, vuurtorens, bakens en boeien. De onderhandelingen tussen de wederzijdse commissarissen duurden het gehele jaar 1865 en leidden op 26 december tot volledige overeenstemming. De Permanente Commissie is vervolgens voortvarend aan de slag gegaan met de uitvoering van het plan. In de jaren 1866 tot 1878 kwamen er langs de Westerschelde 35 lichten bij. De vuurtoren en de lichtopstand bij Nieuwe Sluis behoorden tot de eerste kustlichten die werden ontstoken.

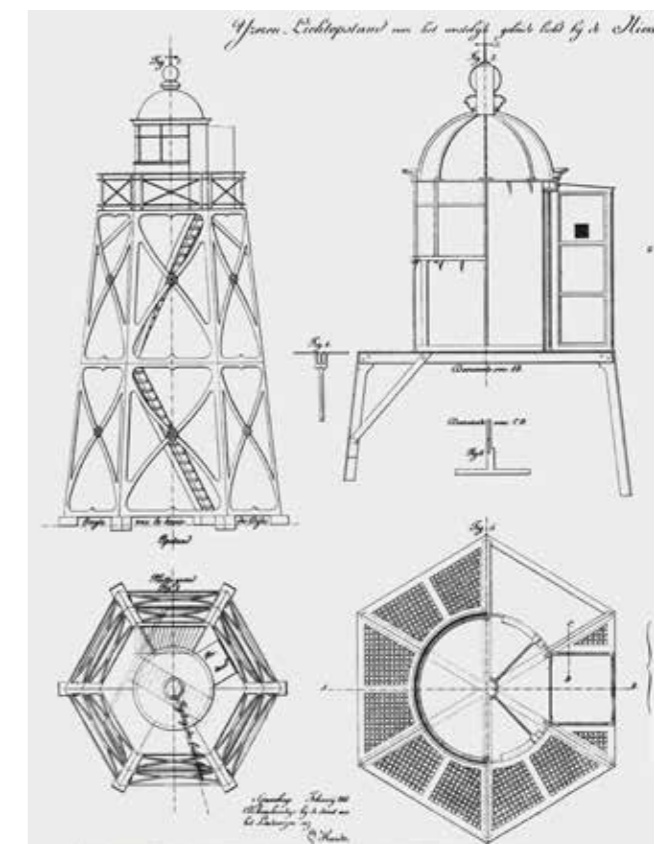
De lichtenlijn Wielingen

Op 28 maart 1867 vond de aanbesteding plaats voor de bouw van een gietijzeren vuurtoren en een gietijzeren lichtopstand op de zeedijk bij de Nieuwe Sluis. Het ontwerp voor beide objecten was gemaakt door Quirinus Harder, bouwkundige bij het Loodswezen. IJzergieterij en -pletterij L.I. Enthoven & Co uit Den Haag bood bij inschrijving de laagste prijs en kreeg de opdracht voor de bouw van de vuurtoren en de lichtopstand. Op 7 mei 1867 vond de aanbesteding plaats voor de aanleg van een fundering voor de gietijzeren vuurtoren en voetstukken voor de gietijzeren lichtopstand, alsmede voor de bouw van twee 'woongebouwen' voor lichtwachters, bij de Nieuwe Sluis. De laagste inschrijver was de firma J. en A. van de Sande te Breskens. In een Bericht aan Zeevarenden in de Staatscourant van 9 januari 1868 werd aangekondigd dat in de loop van januari het lichtschip Paardemarkt zou worden 'opgenomen', het hulplicht bij de Groedsche of Nieuwe Sluis (ontstoken op 16 oktober 1866) zou worden 'gebluscht' en dat bij de zwarte ton nr. 2 een rood lichtschip zou worden 'geplaatst', waarop aan beide zijden met grote witte letters de naam Wielingen was aangebracht. Op de dijken nabij Nieuwe Sluis zouden twee stilstaande lenticulaire lamplichten, wit van kleur, 1014 ellen van elkaar, worden ontstoken. Op een afstand van 2500 ellen ten westen van de Nieuwe Sluis zou een rood lamplicht met reflector worden ontstoken. Vanaf lichtschip Wielingen zou men, de witte lichten ineen houdend, de vaargeul veilig kunnen doorlopen, totdat het rode licht (de verklikker) zichtbaar werd. Het rode licht waarschuwde voor het 'bankje van Kadzand' en 'de Hompels'. Op 19 januari 1868 werden de lichten bij de Nieuwe Sluis daadwerkelijk voor het eerst ontstoken. Het station Paardemarkt werd opgeheven omdat door verzanding de situatie zodanig was veranderd dat een lichtschip niet meer nodig was. Het lichtschip Paardemarkt verhuisde naar het nieuwe station Wielingen. De naam op de zijden van het schip werd overgeschilderd.

31. HEYST S/M. Le Bateau Phare "Le Wielingen",
Het lichtschip Wielingen in 1901.

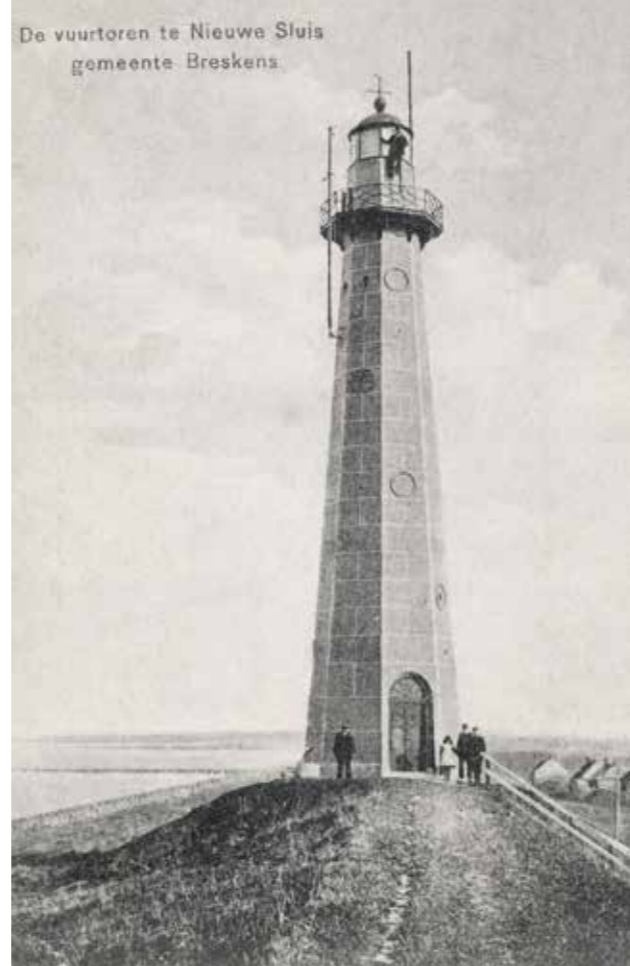
Op 24 januari 1868 werd dit houten lichtschip met een rood licht met schitteringen voor het eerst uitgelegd op de positie Wielingen. Dit station is in 1920 opgeheven. Er kwam een lichtboei voor in de plaats. In een Bericht aan Zeevarenden werd gemeld dat op 16 april 1873 aan het verklikkerlicht, behorende bij de verlichting aan de Nieuwe Sluis, een witte sector was toegevoegd. Daarbij werd als toelichting vermeld: "Het licht van rood in wit overgaande duidt aan dat men de geleidelichten van de Nieuwe Sluis behoort los te laten, terwijl het tevens de rigting aangeeft waarin men vrij is, zoowel van het bankje van Kadzand als van de Hompels."

Het lage licht van Nieuwe Sluis. Ontwerp van Q. Harder uit 1867.

De vuurtoren aan het eind van de negentiende eeuw. De vuurtoren was toen geel en had een grijs lichthuis.

De vuurtoren omstreekt 1910, met een verhoogd lichthuis en een eenvoudige stormseinrichting.

De vuurtoren omstreekt 1935, met rode en witte banden en een robuuste stormseinrichting.

De vuurtoren in 1951, met nieuwe rode en witte banden, ter vervanging van de camouflagekleuren uit de oorlogsperiode.

Het hoge licht

De achthoekige gietijzeren vuurtoren bij Breskens was de derde van dit type die Quirinus Harder ontwierp, na een studiereis in Engeland die de basis vormde voor zijn latere ontwerpwerk. De gietijzeren vuurtoren van Renesse (1856) en de IJzeren Baak op het Flaauwe Werk bij Ouddorp (1862) gingen de toren van Breskens voor. Deze torens zijn in de jaren tien van de twintigste eeuw afgebroken, zodat Breskens nu de oudste gietijzeren vuurtoren in Nederland heeft.

De vuurtoren had in eerste instantie een achthoekig lichthuis met een vast wit licht. De optiek, een trommeloptiek van de vierde grootte, werd geleverd door de firma Chance Brothers uit Birmingham.

In 1906 kreeg de vuurtoren een bliksemlicht: een bundeloptiek van de vierde grootte, geleverd door de firma Barbier, Bénard & Turenne uit Parijs, tonende elke 5 seconden een korte witte schittering. De lichtbron was een petroleumgloeilicht. Omdat de ruimte in het lichthuis te klein was voor het plaatsen van de draaitafel en het uurwerk voor het bliksemlicht, werd de toren aangepast. Het oorspronkelijke lichthuis werd geheel dicht gemaakt en de koepel werd verwijderd. Bovenop deze constructie kwam een nieuw rond lichthuis. De toren werd daarmee een stukje hoger.

Het plaatsen van een bliksemlicht op de toren van Breskens was onderdeel van een omvangrijke verbetering van de Nederlandse kustverlichting. Begin twintigste eeuw hadden de meeste vuurtorens langs onze kust nog een

vast licht. De lichtintensiteit daarvan liet te wensen over en er kwamen ook veel klachten over de herkenbaarheid van de lichten. De snel opkomende stoomvaart stelde hoge eisen aan de kustverlichting. Daarom werden de optieken op diverse vuurtorens langs de Nederlandse kust vervangen door bliksemlichten: op een kwikbad snel ronddraaiende Fresneloptieken die korte lichtflitsen – schitteringen – produceerden. Het bliksemlicht van Breskens werd op 8 november 1906 voor het eerst ontstoken, eerder dan de bliksemlichten van de Brandaris (1 maart 1907) en de vuurtoren van Westkapelle (15 april 1907). Die laatste twee hadden met elektrische booglampen als lichtbron wel een veel krachtiger licht. Later kregen ook diverse andere Nederlandse vuurtorens bliksemlichten.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog is de optiek van de vuurtoren van Breskens vernield. Pas eind 1950 kreeg de toren een nieuwe optiek: een trommeloptiek van de vierde grootte, die werd geleverd door Barbier, Bénard & Turenne uit Parijs. De optiek kreeg in eerste instantie een gloeilamp als lichtbron, later een halogeenlampje van 250 watt. Dit licht is op 6 januari 1951 voor het eerst ontstoken. Er waren toen rode sectoren toegevoegd. In 1955 kwamen daar ook groene sectoren bij. Het lichtkarakter was vanaf dat moment OcWRG10s: een wit licht met rode en groene sectoren, dat elke 10 seconden 3 seconden wordt verduisterd. In 1954 werd een uitkijkpost gemaakt op de tweede verdieping. Daartoe werden ondermeer enkele rechthoekige schuiframen in de buitenwand van de toren aangebracht aan de noordzijde van de toren, met uitkijk op de Wester-

schelde. Deze kustwachtpost is tot 1 mei 1980 bemand geweest.

Oorspronkelijk stond de vuurtoren bovenop de zeedijk maar toen de dijk in de jaren zeventig van de twintigste eeuw op Deltahoogte werd gebracht kwam hij aan zeezijde halverwege het dijklichaam te staan.

De vuurtoren heeft diverse gedaanteverwisselingen ondergaan. In eerste instantie was hij geel geverfd en had een grijze lantaarn. In 1930 kreeg hij rode en witte banden en een groene lantaarn. In 1941 werd een groengeel camouflagepatroon aangebracht. In 1951 werd het weer een toren met rode en witte banden en in 1960 kreeg hij uiteindelijk de zwarte en witte banden die hij nu nog heeft.

Op 3 oktober 2011 werd het licht van de vuurtoren gedoofd omdat het volgens de Gemeenschappelijke Nautische Autoriteit geen nautisch nut meer had.

Stormseinrichting

Bij brief van 3 juli 1896 vroeg de minister van Marine aan de inspecteur van het Loodswezen te Vlissingen een kostenraming te maken voor een uithouder voor stormseinballen en -kegels aan de kustlichttoren van Nieuwe Sluis. Dit heeft in 1897 geleid tot het aanbrengen van een eenvoudige stormseinrichting aan de zijkant van de toren. In de jaren twintig werd de stormseinrichting vervangen door een robuustere uitvoering, bestaande uit een ijzeren arm met katrollen, een eindje onder de omloop. In de jaren vijftig zijn wat lager aan de toren ook stormsein-

lampen aangebracht. Jarenlang heeft de stormseinpost Nieuwe Sluis gefunctioneerd maar op 28 januari 1976 is de stormseinrichting buiten gebruik gesteld en verwijderd.

Het lage licht

Het lage licht was oorspronkelijk een zeshoekige, opengewerkte gietijzeren lichtopstand, die bij 't Killetje van het buurtschap Nieuwe Sluis stond. Het torentje was ongeveer 9,5 meter hoog. De optiek, een trommeloptiek van de vierde grootte, werd geleverd door de firma Chance Brothers uit Birmingham.

Omdat het hoge licht werd verhoogd moest in 1906 ook het lage licht hoger worden. Het gietijzeren torentje is toen afgebroken en vervangen door een nieuwe lichtopstand, met een hoogte van 11,2 meter. Dit was een zeskantig opengewerkt welijzeren torentje, geel van kleur, met een grijs gietijzeren lichthuis. Het ontwerp is vermoedelijk van W.K.C. Antheunissen, destijds bouwkundige bij het Loodswezen. IJzergieterij Penn & Bauduin uit Dordrecht vervaardigde deze lichtopstand. Hij had een trommeloptiek van de derde grootte met een petroleumgloeilicht. Op de omloop van de lichtopstand was een tweede lichthuis geplaatst, eveneens grijs. Hierin stond een lenspaneel van de vijfde grootte, waardoor een versterkte sector langs de lichtenlijn werd verkregen. Het nieuwe lage licht is op 8 november 1906 voor het eerst ontstoken, gelijktijdig met het nieuwe bliksemlicht op de vuurtoren.

De lichtenlijn werd aan het begin van de Tweede Wereldoorlog gedoofd. Het lage licht is daarna nooit meer ont-

De vuurtoren omstreeks 1955. In de knik van de dijk is het woongebouw voor drie lichtwachters te zien en links op de achtergrond, bovenop de dijk, het lage licht, het machinegebouw van de misthoorn en de woning van de machinist.

stoken. Het bleef wel staan op zijn plek bovenop de dijk. In 1978 heeft de toenmalige gemeente Oostburg, waar Breskens deel van uitmaakte, de lichtopstand gekocht van Domeinen en het overgebracht naar het Oranjeplein in Breskens. Toen in 2004 met de reconstructie van het Oranjeplein een begin werd gemaakt met de metamorfose van het dorpshart van Breskens, is de lichtopstand met een aantal kranen opgetakeld en naar een tijdelijke opslagplaats gebracht. Constructiebedrijf Van Vugt uit Breskens heeft het grondig opgeknapt en eind 2008 is het geplaatst op het gereconstrueerde Spuiplein. Op dit plein, dat gelegen is tussen de havens en het dorpshart, is ook een drietal enorme, felgekleurde vissen als kunstobject verzezen.

Lichtwachterswoningen

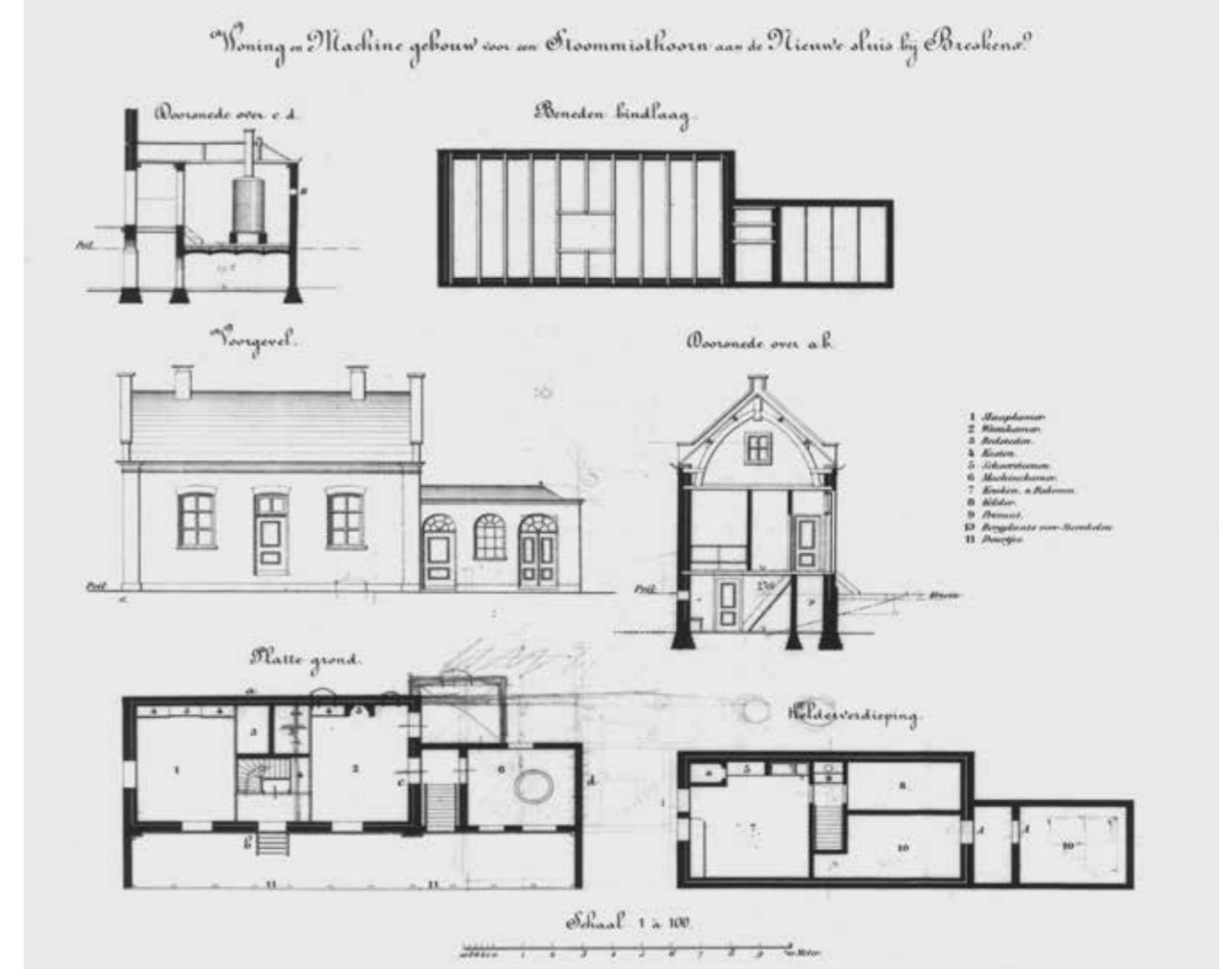
In 1867 zijn twee 'woongebouwen' voor lichtwachters gebouwd. Bij de bocht van de dijk tussen het hoge licht en het lage licht in, verrees aan de binnenvoet van de dijk een driedubbele lichtwachterswoning. Het andere woongebouw, een enkele lichtwachterswoning, werd bij de verklikker geplaatst. De driedubbele lichtwachterswoning had maar twee voordeuren. Twee lichtwachters waren dus voordeurdelers. Ze hadden ook het gezamenlijke gebruik van de aardappelkelder. Wel beschikten ze ieder over een eigen woonkamer en een slaapkamer met daarin twee bedsteden. In een laag

bijgebouwtje van de woning bevonden zich een washok, een bergplaats een haard en een oven, vermoedelijk voor gemeenschappelijk gebruik. Dit woongebouw is in 1979 gesloopt in verband met de dijkverhoging. De woning bij het verklikkerlicht (Kruishoofd) was in dezelfde stijl ontworpen en had een vergelijkbaar interieur. In september 1922 kreeg de verklikker een elektrisch licht, met aansluiting op het plaatselijke net. Een lichtwachter was niet meer nodig. De laatste lichtwachter was al enkele maanden met pensioen. In december 1922 is de lichtwachterswoning verkocht aan een particulier. Tijdens de Tweede Wereldoorlog is deze woning beschadigd. Hij werd enkele jaren na de oorlog afgebroken.

Misthoorn

Op 13 april 1882 vond de aanbesteding plaats van een machinegebouw voor een stoommisthoorn en bijbehorende woning, ten noorden van dijkpaal 8 op het buitenbehoop van de zeedijk. Dit was vlakbij het lage licht van Nieuwe Sluis. De misthoorn werd op 15 december 1882 in gebruik genomen. Het mistsein was elke halve minuut een korte geluidstoot. Wanneer de misthoorn defect was moest de machinist elke minuut op de gewone misthoorn blazen.

In 1909 is een nieuwe installatie gebouwd voor een misthoorn die werd aangedreven door perslucht. Daartoe werd een nieuwe machinekamer gebouwd aansluitend

Het ontwerp van een woning en machinegebouw voor de stoommisthoorn bij Nieuwe Sluis uit 1882. Met potlood zijn er slordige schetsjes in aangebracht. Mogelijk een vingeroefening voor de vergroting van het machinegebouw in 1909.

De Nieuwe Sluis omstreeks 1913. Links het vergrote misthoorngebouw en de woning van de machinist. Rechts het lage licht met een extra lichthuis op de omloop, om een versterkte sector langs de lichtenlijn te creëren.

Het lage licht in 1973, op zijn oorspronkelijke plek op de dijk bij de Nieuwe Sluis.

Het lage licht op het vernieuwde Spuiplein in 2009.

aan de bestaande machinekamer. Dit was een veel groter gebouw omdat er veel ruimte nodig was voor de luchtketel, compressor, een zwaar motorblok, olieopslag en werkruimte. De nieuwe misthoorn kwam bovenop deze machinekamer. De bestaande machinekamer kreeg een nieuw, plat dak.

De misthoorn is in 1950 of 1951 buiten gebruik gesteld en het machinegebouw en de woning van de machinist zijn overgedragen aan de Marine, die de gebouwen geschikt maakte voor andere doeleinden. Bij de dijkverhoging in de jaren zeventig zijn deze gebouwen afgebroken.

De vuurtoren gered van de ondergang

Nadat de vuurtoren van Breskens in 2011 zijn nautische functie verloor gingen er stemmen op om de toren af te breken. Er was al jaren geen onderhoud gepleegd en er ontstond discussie over wie er verantwoordelijk was voor het onderhoud: de Vlaamse overheid of Nederland. Omdat het licht gedoofd was, was niet duidelijk meer of de afspraken in het Scheldetractaat nog van toepassing waren. Deze discussie was voor een aantal inwoners van Breskens aanleiding om de Stichting Vuurtoren Breskens op te richten, met als doel het redden van de vuurtoren. Na drie jaar lobbyen lukte het om afspraken te maken over het onderhoud en de overdracht van de vuurtoren aan de stichting. De Vlaamse overheid zou nog één keer groot onderhoud van de buitenkant betalen. De stichting

zou zorg dragen voor het opknappen en inrichten van de binnenkant, zodat de toren toegankelijk kon worden voor publiek. Daartoe zou geld worden ingezameld. Op 21 augustus 2014 werd begonnen met het onderhoud van de buitenkant en een renovatie van het interieur. Op de begane grond is nu ruimte gecreëerd door een afgeschermd gedeelte weer open te breken en de kustwachtpost op de tweede verdieping is geheel gerenoveerd. Voor de nieuwe inrichting was een prijsvraag uitgeschreven. Interieurontwerpster Cindy de Maesschalck heeft de wedstrijd gewonnen met haar ontwerp voor de ontvangstruimte en de inrichting van de diverse verdiepingen. In de toren wordt ruimte geboden aan Zeeuwse kunstenaars om hun werk te exposeren en daarnaast is er een permanente tentoonstelling over de geschiedenis van de vuurtoren. Een klein detail: De oorspronkelijke ronde gietijzeren ramen met een rozetpatroon zijn omstreeks 1900 vervangen door patrijspooten, omdat het gietijzer te corrosiegevoelig was. Bij de renovatie van 2014 zijn metalen rozetten tegen de ruiten van de patrijspooten geplakt, om het oorspronkelijke uiterlijk weer terug te krijgen. Het gietijzeren raam op de begane grond aan de achterzijde is nog wel origineel. Op 29 mei 2015 werd de vuurtoren in een kleine ceremonie door de Vlaamse overheid overgedragen aan de Stichting Vuurtoren Breskens. De stichting betaalde daarvoor het symbolische bedrag van één (Belgische) euro. Op

De vuurtoren in de steigers, 24 augustus 2014.

Renovatie van het interieur, 19 september 2014, en het opgeknapte interieur in 2015.

deze dag werd ook het originele licht van de vuurtoren weer ontstoken. Het laat voortaan 's nachts weer een wit licht schijnen over de Westerschelde. Het licht wordt ook vermeld op zeekaarten. De rode en groene sectoren zijn verwijderd. Op 2 juli 2015 is de vuurtoren officieel opengesteld voor publiek. De stichting heeft plannen om de verklikker weer in oude luister te herstellen. Het restant van de verklikker zit nu in de dijk. In samenspraak met het waterschap, Rijkswaterstaat en België, wil de stichting de verklikker uit de dijk lichten, het gebouwtje weer op metselen volgens de oorspronkelijke tekening en de mast weer oprichten en er een licht in laten branden.

Bronnen:

- Archief van Piet Nota in West-Terschelling.
- Archief van wijlen Henk Huis uit Voorburg.
- Archief van Marc Esmé De Cocker / vuurtoren Breskens.
- Peter Kouwenhoven, 2010. Vuurtorens, lichtscheppen en kapen. Nautisch erfgoed van Nederland.
- Peter Kouwenhoven, 2016. De vuurtorens van Westkapelle. Uitgave van het Polderhuis Westkapelle.
- www.vuurtorenbreskens.nl en diverse filmpjes op internet.
- Zwart-witfoto's en tekeningen: Collectie Michel Fourand (lichtschip Wielingen), Liesbeth Crommelin (lage licht 1973), archief Henk Huis (overige afbeeldingen).
- Kleurenfoto's: Roelant Lawerman, Jeannette Hardenberg, Tim Robijn, Egbert van der Weijde, Peter Kouwenhoven.

De compleet gerenoveerde vuurtoren in oktober 2015.